

ПРИРОДООХОРОННІ ОБ'ЄКТИ У СКЛАДІ НПП "ЗАЧАРОВАНИЙ КРАЙ": ПРИРОДООХОРОННИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Шишканинець І. Ф.

Національний природний парк "Зачарований край",
с. Ільниця, Україна

Шишканинець І. Ф. Природоохоронні об'єкти у складі НПП "Зачарований край": природоохоронний менеджмент. Наводиться інформація про стан природоохоронних об'єктів та особливо цінних територій у складі НПП "Зачарований край" та про менеджмент відповідних територій.

Shyshkanynets I. F. Nature Conservation Sites within the "Zacharovanyi Krai" National Nature Park: Nature Conservation Management. This section provides information on the status of nature conservation sites and areas of special value within the "Zacharovanyi Krai" National Nature Park, as well as on the management of these areas.

Національний природний парк "Зачарований край" (далі НПП) створений згідно з Указом Президента України № 343/2009 від 21.05.2009 р. на площі 6101 га (5649 га земель у постійному користуванні та 452 га – без вилучення). Парк віднесено до сфери управління Держлісагентства України.

НПП розташований в центральній частині Вигорлат-Гутинської вулканічної гряди, передгір'я Східних Карпат, а саме – у межах хребта Великий Діл (південно-західний макросхил). В адміністративному вимірі НПП розташований у Хустському районі Закарпатської обл.

Територія НПП на 96,7% зайнята лісовими землями. У породному складі явним домінантом є бук європейський (*Fagus sylvatica* L.) – 92,0%, на другому місці ялина європейська (*Picea abies* (L.) H. Karst.) – 6,6%, на решту порід припадає 1,4% від площі вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок.

Основними завданнями НПП є:

- збереження цінних природних комплексів та об'єктів;
- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони території;

- проведення наукових досліджень на відповідній території;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

Збереження цінних ділянок сучасної території НПП, розпочиналося дещо швидше, фрагментарно. Зокрема, урочищу "Зачарована долина" надано природоохоронний статус у 1974 р. (загальногеологічний заказник, 150,0 га), а оліготрофному сфагновому болоту Чорне багно – у 1975 р. (гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, 15,0 га). Не зважаючи на надання відповідним об'єктам природоохоронного статусу, на відповідних територіях продовжувалося проведення типової діяльності, за вимогами часу (на території заказника "Зачарована долина" проводили лісгосподарську діяльність: переважно планові рубки догляду, а на Чорному багні – сільськогосподарську: сінокосіння, випас худоби). На час створення відповідні об'єкти належали Білківському лісництву Кушницького лісокомбінату.

Зі створенням РЛП "Зачарований край" (рішення Закарпатської обласної ради № 377 від 11. 02. 2002 р.), вищенаведені об'єкти природно-заповідного фонду увійшли до його складу, формуючи заповідну зону. До заповідної зони також увійшли старовікові букові ліси. Частка заповідної зони у складі РЛП становила 8,0% (486,0 га). У 2002 р. проведено природоохоронний захід з відновлення гідрологічного режиму оліготрофного сфагнового болота Чорне багно (побудовано 18 загат на двох меліоративних каналах). Важливо також відмітити, що в межах РЛП лісгосподарська діяльність здійснювалася зважаючи на режим охорони природоохоронної території (функціональне зонування).

НПП "Зачарований край" створено на місці РЛП "Зачарований край" (2002-2009 рр.). При цьому в складі НПП дещо збільшилася частка заповідної зони, до 21,8% (завдяки віднесенню до цієї зони старовікових букових лісів).

Зі створенням НПП розпочала активно здійснюватися природоохоронна діяльність, у тому числі і на територіях заказників (у складі НПП), зокрема: до геологічного заказника "Зачарована долина" прокладено два еколого-пізнавальні маршрути, з сіл Ільниця та Осій. Досліджено бріо- та ліхінофлору. До оліготрофного сфагнового болота Чорне багно прокладено два еколого-пізнавальні маршрути, з села Підгірне. У 2012 р. здійснено другу спробу з рена-

туралізації Чорного багна: на двох каналах споруджено земляні греблі (по три на каналі). У 2019 р. оліготрофному сфагновому болоту надано статус ВБУ міжнародного значення (Рамсарська конвенція). У 2021-2022 рр. реалізовано міжнародний проєкт "Відновлення Закарпатських торфовищ (Чорне багно, Україна)". У рамках виконання проєкту: уточнено межі та площу ВБУ; проведено заходи з відновлення гідрологічного режиму (закопано меліоративні канали); закладено дві трансекти, в межах яких досліджено рослинність; закладено п'ять моніторингових точок для спостереження за змінами ґрунтових вод; встановлено метеостанцію; проведено детальну зйомку ВБУ та прилеглої території (40 га); побудовано об'єкти рекреаційної інфраструктури (оглядовий майданчик, кемпінг), встановлено інформаційні стенди; розроблено менеджмент-план ВБУ.

Що стосується інших цінних територій, які ввійшли до НПП: після створення НПП розпочалася робота з ідентифікації старовікових лісів і пралісів. У результаті ідентифіковано 300,5 га букових пралісів та 721,7 га старовікових букових лісів. 7 липня 2017 р. відповідні ділянки включено до переліку об'єктів всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО, які представлені двома кластерами: Іршавка – 93,94 га та Великий Діл – 1164,16 га. Варто відзначити, що до об'єкта природної спадщини (кластер Великий Діл) ввійшли праліси філії "Довжанське ЛМГ" (23,0%), які межували з територією НПП. З 2013 р. розпочалися системні дослідження пралісів та старовікових лісів на території НПП.

Таким чином, створення НПП дало можливість оліготрофному сфагновому болоту Чорне багно отримати статус ВБУ міжнародного значення Рамсарська конвенція (2019 р.), а праліси та старовікові букові ліси включити до переліку об'єктів всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО (2017 р.). Загальна площа відповідних об'єктів, які отримали міжнародне визнання, у межах НПП становить 1005,34 га (16,5%). Крім цього, до відповідних об'єктів прокладено ряд еколого-пізнавальних маршрутів, проведено комплексні дослідження, реалізовано міжнародні проєкти.

Варто відзначити, що після створення НПП розпочалася робота над розширенням його території: у 2014 р. підготовлено наукове обґрунтування щодо розширення території НПП. Однак за підсумками зустрічей та обговорень, ДП "Довжанське ЛМГ" погоджено

надати у постійне користування лише 4350,4 га з 13428,1 га (відповідна площа вказана в науковому обґрунтуванні). У підсумку видано Указ Президента України №134/2019 "Про зміну меж території національного природного парку "Зачарований край" (до території національного природного парку "Зачарований край" погоджено включення 4350,4 га земель, що вилучаються в ДП "Довжанське ЛМГ" і надаються парку в постійне користування).

При цьому не погоджені на приєднання такі об'єкти як заказник загальнодержавного значення "Річанський" (2408,0 га), іхтіологічний заказник місцевого значення "Ріка" (394,0 га). Важливо зазначити, що управління відповідними об'єктами у складі лісогосподарських підприємств переважно є пасивним: не здійснюється жодних господарських заходів, інколи здійснюються наукові дослідження.

Таким чином, виходячи з означеного вище, можна констатувати: наявність природоохоронних об'єктів (заказник та ін.) у складі національного природного парку дає можливість здійснювати природоохоронну діяльність на відповідних територіях, а у структурі лісогосподарських підприємств управління відповідними об'єктами здебільшого є пасивним. Виходячи з цього, розширення національних природних парків має відбуватися, у першу чергу, завдяки приєднанню природоохоронних об'єктів нижчого статусу, таких як заказник та ін.

Література

1. Національний природний парк "Зачарований край": основні напрямки діяльності / Уклад. Шишканинець Іван, Лутак Василь, Котубей Ігор, Химич Євеліна. Ужгород: Поліграфцентр "Ліра", 2025. 68 с.
2. Shyshkanynets I., Zadorozhnyy A., Potish L., & Mihaly A. (2024). The state and structure of beech primaeval forests in the "Zacharovanyi Krai" National Nature Park. *Ukrainian Journal of Forest and Wood Science*, 15(3), 8–24. <https://doi.org/10.31548/forest/3.2024.08>